

**ROZPORZĄDZENIE
DYREKTORA REGIONALNEGO ZARZĄDU GOSPODARKI WODNEJ**

W .....

z dnia ..... 2012 r.

**w sprawie wprowadzenia programu działań mających na celu ograniczenie odpływu
azotu ze źródeł rolniczych¹⁾**

Na podstawie art. 47 ust. 7 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (Dz. U. z 2012 r., poz. 145) zarządza się, co następuje:

§ 1.1. Wprowadza się program działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych dla obszaru szczególnie narażonego ....., określonego w drodze rozporządzenia Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w..... z dnia ....., zwany dalej „Programem”.

2. Program stanowi załącznik do rozporządzenia.

3. Program będzie realizowany przez 4 lata począwszy od dnia jego wejścia w życie.

§ 2. Traci moc rozporządzenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w..... z dnia ..... w sprawie wprowadzenia programu działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych (Dz. Urz. Woj. ....).

§ 3. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

**DYREKTOR
REGIONALNEGO ZARZĄDU
GOSPODARKI WODNEJ
W.....**

---

¹⁾ Niniejsze rozporządzenie dokonuje w zakresie swej regulacji wdrożenia dyrektywy Rady z dnia 12 grudnia 1991 r. dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego (91/676/EWG) (Dz. Urz. WE L 375 z 31.12.1991, str. 1, z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 15, t. 2, str. 68).

Załącznik do rozporządzenia
Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej
w..... z dnia ..... 2012 r. (poz.)

**PROGRAM DZIAŁAŃ
MAJĄCYCH NA CELU OGRANICZENIE ODPLYWU AZOTU ZE ŹRÓDEŁ
ROLNICZYCH DLA OBSZARU SZCZEGÓLNIENIE NARAŻONEGO
.....,
OKREŚLONEGO ROZPORZĄDZENIEM DYREKTORA REGIONALNEGO ZARZĄDU
GOSPODARKI WODNEJ w.....
z dnia ..... 2012 r.**

**DZIAŁ I
INFORMACJE PODSTAWOWE**

**Rozdział 1
Postanowienia Ogólne**

§ 1. Celem Programu jest:

- 1) zapobieganie pogorszeniu stanu wód;
- 2) poprawa stanu wód, w których pogorszenie już nastąpiło – ich jakość spadła poniżej określonych prawem norm.

§ 2. Użyte w Programie określenia oznaczają:

- 1) cieki naturalne – rzeki, strugi, strumienie i potoki oraz inne wody płynące w sposób ciągły lub okresowy, naturalnymi lub uregulowanymi korytami;
- 2) duże jednostki przeliczeniowe inwentarza (DJP) – umowna jednostka przeliczeniowa zwierząt hodowlanych odpowiadająca zwierzęciu o masie 500 kg (np. jedna krowa o masie 500 kg) lub zwierzętom o łącznej masie 500 kg; współczynniki przeliczeniowe sztuk zwierząt na DJP określa załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (Dz. U. Nr 213, poz. 1397); współczynniki przeliczeniowe zawiera załącznik nr 1 do Programu; DJP jest wykorzystywana przy określaniu produkcji odchodów zwierzęcych w gospodarstwie, wyliczania pojemności zbiorników na gnojownicę oraz wielkości miejsc do przechowywania obornika, szacowania zapotrzebowania gospodarstwa na paszę dla zwierząt;
- 3) gnojowica (płynny nawóz naturalny) – mieszanina kału i moczu zwierząt z domieszką wody;
- 4) gnojówka (płynny nawóz naturalny) – mocz zwierząt;
- 5) gleba – biologicznie czynna powierzchniowa warstwa litosfery, powstała ze skały macierzystej pod wpływem czynników glebotwórczych, podlegająca stałym przemianom;
- 6) komunalne osady ściekowe – pochodzący z oczyszczalni ścieków osad z komór fermentacyjnych i innych instalacji służących do oczyszczania ścieków komunalnych oraz innych ścieków o składzie zbliżonym do składu ścieków komunalnych;
- 7) miejsce przechowywania nawozów naturalnych – zbiornik na płynne nawozy naturalne (gnojówkę lub gnojownicę), płyta obornikowa lub inne miejsce przechowywania obornika specjalnie przygotowane w tym celu z materiałów szczelnych i nieprzepuszczalnych zabezpieczających przed przedostawaniem się odcieków do wód lub do gruntu;

- 8) nawozy – produkty przeznaczone do dostarczania roślinom składników pokarmowych lub zwiększania żyzności gleb albo zwiększania żyzności stawów rybnych, którymi są nawozy mineralne, nawozy naturalne, nawozy organiczne i nawozy organiczno-mineralne;
- 9) nawozy mineralne – nawozy nieorganiczne, produkowane w drodze przemian chemicznych, fizycznych lub przerobu surowców mineralnych;
- 10) nawóz naturalny – obornik, gnojówka i gnojowica przeznaczone do rolniczego wykorzystania w tym również w formie przetworzonej, w tym pozostałości z biogazowi;
- 11) nawóz organiczny – nawozy wyprodukowane z substancji organicznej lub z mieszanin substancji organicznych, w tym komposty, a także komposty wyprodukowane z wykorzystaniem dżdżownic;
- 12) nawozy organiczno-mineralne – mieszaniny nawozów mineralnych i organicznych;
- 13) obornik (stały nawóz naturalny) – mieszanina kału i moczu zwierząt oraz ściółki;
- 14) pasze objętościowe soczyste – pasze zawierające w swoim składzie znaczną ilość wody, w tym zielonki, kiszonki;
- 15) równoważnik nawozowy – stosunek dawki składnika w nawozach mineralnych odpowiadający 100 kg tego składnika wniesionego w nawozach naturalnych;
- 16) system utrzymania zwierząt – sposób urządzenia budynku inwentarskiego decydujący o rodzaju nawozów naturalnych powstających w gospodarstwie (bezściółkowy lub ściółkowy); przy systemie bezściółkowym powstaje gnojowica, przy systemie ściółkowym - obornik i gnojówka (płytką ściółką) lub tylko obornik (głęboka ściółka);
- 17) ujęcie wody – miejsce czerpania wody podziemnej lub powierzchniowej ze źródła wody wraz z urządzeniami i budowlami służącymi do jej poboru;
- 18) użytki rolne – grunty orne, sady, łąki trwałe, pastwiska trwałe, grunty rolne zabudowane, grunty pod stawami i grunty pod rowami;
- 19) źródło wody – zasób wód powierzchniowych płynących lub stojących albo nagromadzenie wód podziemnych w określonym środowisku geologicznym, z którego czerpie się wodę.

§ 3.1. Program obowiązuje na obszarze szczególnie narażonym wyznaczonym w drodze rozporządzenia Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w .....z dnia.....w sprawie ..... (Dz. Urz. Woj. ....), zwanym dalej „OSN”.

2. Wykaz obrębów ewidencyjnych objętych zakresem obowiązywania Programu określa załącznik nr 2 do Programu.

3. Program określa rodzaje, terminy i okresy obowiązywania środków zaradczych na OSN.

§ 4. W okresie realizacji Programu, podejmowane działania są ukierunkowane na eliminowanie błędów w praktyce rolniczej, przez wdrożenie obowiązkowych środków zaradczych do stosowania przez prowadzących działalność rolniczą na OSN.

§ 5. W celu realizacji działań Programu niezbędne jest stałe edukowanie prowadzących działalność rolniczą na OSN w zakresie dobrych praktyk rolniczych oraz rozwiązywanie problemów ochrony środowiska istniejących na obszarze ich gospodarowania, przez szkolenia i doradztwo.

§ 6. Wywiązywanie się prowadzących działalność rolniczą na OSN z obowiązków nałożonych przez Program podlega kontroli, niewywiązywanie się – sankcjom, określonym w obowiązujących przepisach.

§ 7. W okresie realizacji Programu prowadzony jest monitoring stanu środowiska, którego celem jest oszacowanie efektów zastosowanych środków zaradczych oraz

umożliwienie podjęcia właściwych decyzji co do dalszych działań na terenie wyznaczonego OSN.

§ 8. Po zakończeniu okresu obowiązywania Programu sporządza się sprawozdanie z jego wdrażania.

Rozdział 2 Naruszone standardy jakości środowiska

§ 9. Na OSN jakość wód .....nie odpowiada wymaganym standardom. Wody ..... wykazują eutrofizację. ....

Rozdział 3 Przewidywane efekty wdrożenia Programu

§ 10.1. Przewiduje się, że w efekcie wdrożenia Programu, nastąpi istotna poprawa w zakresie praktyk rolniczych stosowanych przez prowadzących działalność rolniczą na OSN.

2. Szkolenia oraz specjalistyczne doradztwo dla prowadzących działalność rolniczą na OSN ułatwią im zdobycie umiejętności identyfikowania, przewidywania i rozwiązywania problemów, w szczególności z zakresu ochrony środowiska, występujących na obszarach ich gospodarowania.

3. Stosowanie przyjaznych dla środowiska praktyk oraz wzrost świadomości prowadzących działalność rolniczą na OSN niewątpliwie przyczyni się ograniczenia negatywnego wpływu na wody.

DZIAŁ II OBOWIĄZKI OSÓB PROWADZĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ OSN W ZAKRESIE POPRAWY PRAKTYKI ROLNICZEJ

Rozdział 1 Okresy stosowania nawozów

§ 11. Ogólne zasady stosowania nawozów określone zostały w § 2 ust. 4 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowego sposobu stosowania nawozów oraz prowadzenia szkoleń z zakresu ich stosowania (Dz. U. Nr 80, poz. 479).

§ 12. Na OSN stosuje się ponadto następujące zasady nawożenia:

- 1) nawozy stosuje się w okresach i w warunkach, gdy zawarte w nich składniki mineralne, szczególnie związki azotu, nie są narażone na wymywanie do wód gruntowych lub zmywanie do wód powierzchniowych, powodując zagrożenia, a w konsekwencji ich zanieczyszczenie;
- 2) nawozy naturalne i organiczne na gruntach ornych stosuje się w okresie od dnia 1 marca do 31 października;
- 3) nawozy płynne naturalne na łąkach trwałych i pastwiskach trwałych stosuje się od dnia 1 marca do dnia 15 sierpnia;
- 4) nawozy stałe naturalne stosuje się:
  - na łąkach trwałych od dnia 1 marca do dnia 30 listopada;
  - na pastwiskach trwałych od dnia 1 marca do dnia 15 kwietnia i od dnia 15 października i do dnia 30 listopada;
- 5) należy uwzględnić brak możliwości stosowania nawozów przez cały rok na glebach nieuprawianych, w tym na ugorach.

§ 13. Przy użytkowaniu zmiennym (kośno-pastwiskowym) i przy wypasie kwaterowym dopuszcza się użycie obniżonej dawki azotu w ilości do 85 kg N/ha/rok z nawozów płynnych naturalnych, bezpośrednio po pokosie/wypasie, ale nie później niż do dnia 15 sierpnia.

§ 14. 1. Nawozy azotowe mineralne stosuje się:

- 1) na gruntach ornych i w uprawach wieloletnich od dnia 1 marca do dnia 15 października;
- 2) na łąkach trwałych i pastwiskach trwałych od dnia 1 marca do dnia 15 sierpnia.

2. Warunki, o których mowa w ust. 1 pkt 1 nie dotyczą producentów buraków, którzy zawarli kontrakt na dostawę buraków po dniu 15 października.

Rozdział 2

Warunki przechowywania nawozów naturalnych oraz postępowanie z odciekami

§ 15. Ogólne zasady przechowywania nawozów naturalnych regulują przepisy:

- 1) art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623, z późn. zm.);
- 2) art. 25 ustawy z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu (Dz. U. Nr 147, poz. 1033, z późn. zm.);
- 3) § 6, § 28, § 29, § 35 i § 48 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 7 października 1997 r. w sprawie warunków technicznych jakim powinny odpowiadać budowle rolnicze i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 132, poz. 877, z późn. zm.).

§ 16. Płynne i stałe odchody zwierzęce należy przechowywać w taki sposób, aby wycieki nie przedostawały się do gruntu i wód.

§ 17. Należy zapewnić pojemność zbiorników do przechowywania gnojówki i gnojowicy, przez okres, w którym rolnicze ich wykorzystanie nie jest możliwe, odpowiadającą co najmniej 6 miesięcznej produkcji tych nawozów.

§ 18. Obornik należy przechowywać w sposób zabezpieczający przed przenikaniem odcieków do wód lub do gruntu, lub w przypadku utrzymywania zwierząt na głębokiej ściółce, w budynku inwentarskim o nieprzepuszczalnym podłożu.

§ 19. Należy zapewnić możliwość gromadzenia i przechowywania obornika przez okres, kiedy nie jest on rolniczo wykorzystywany, jednak nie krócej niż przez 6 miesięcy.

§ 20. Jeżeli prowadzący działalność rolniczą na OSN posiada nadmierną ilość nawozów naturalnych w stosunku do rzeczywistej pojemności ich przechowywania, musi on udokumentować, że nawozy usuwa w sposób nieszkodliwy dla środowiska.

§ 21. Nawozy naturalne przechowuje się w odległości większej niż 15 m od studni, od linii brzegu cieków i zbiorników wodnych, jeżeli obowiązujące przepisy nie stanowią inaczej.

§ 22. W okresie od dnia 1 marca do 31 października, jednak nie dłużej niż przez 12 tygodni, dopuszcza się złożenie obornika na przyzbie bezpośrednio na gruncie, przy zachowaniu następujących wymagań:

- 1) przyzbie lokalizuje się poza zagłębieniami terenu, w odległości większej niż 15 m od linii brzegu wód powierzchniowych, a na terenach o dopuszczalnym spadku do 3%;
- 2) w przypadku potrzeby ponownego złożenia obornika na przyzbie w kolejnym sezonie wegetacyjnym, przyzby muszą być lokalizowane w innym miejscu;
- 3) lokalizację przyzby oraz datę złożenia obornika w danym roku na danej działce prowadzący działalność rolniczą na OSN zaznacza na mapie lub szkicu działki,

które przechowuje przez okres obowiązywania Programu i rok po jego zakończeniu.

§ 23. Miejsca do przechowywania nawozów naturalnych w przeliczeniu na 1 DJP powinny mieć wielkość nie mniejszą niż określona w załączniku nr 3 do Programu.

§ 24. Prowadzący działalność rolniczą na OSN jest zobowiązany do dostosowania powierzchni lub pojemności posiadanych miejsc do przechowywania nawozów naturalnych do wymogów, o których mowa w § 17 i § 19 w terminie do końca okresu obowiązywania Programu.

§ 25. Pasze soczyste przechowuje się na zabezpieczonym gruncie w taki sposób, aby wycieki nie przedostawały się do gruntu i wód, w szczególności w silosach, na płytach lub na podkładzie z folii i siewki oraz pod przykryciem foliowym.

§ 26. Kiszonki składa się w odległości większej niż 20 m od linii brzegu wód powierzchniowych oraz źródeł i ujęć wody.

Rozdział 3

Zasady nawożenia pól na terenie o dużym nachyleniu

§ 27. Ogólne zasady nawożenia pól na terenie o dużym nachyleniu określają przepisy:

- 1) art. 44 ust. 4 pkt 4 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne;
- 2) art. 20 ust. 1 pkt 2a ustawy z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu;
- 3) art. 43 ust. 6 pkt 7 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. U. z 2010 r. Nr 185, poz. 1243, z późn. zm.);
- 4) część A załącznika nr 8 pkt 3 i 4 rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 24 lipca 2006 r. w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi, oraz w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego (Dz. U. z 2006 r. Nr 137, z późn. zm.).

§ 28. W przypadku działek o nachyleniu powyżej 10% zabiegi uprawowe należy wykonywać w kierunku poprzecznym do nachylenia stoku, o ile pozwala na to usytuowanie i powierzchnia działki.

§ 29. Orkę należy wykonywać pługiem obracalnym lub uchylnym, odkładając skiby w górę stoku.

Rozdział 4

Ograniczenia rolniczego wykorzystania nawozu na glebach podmokłych, zalanych, zamrzniętych lub pokrytych śniegiem

§ 30. Ogólne zasady wykorzystania nawozu określone zostały w przepisach:

- 1) art. 44 ust. 4 pkt. 1 i 3 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. - Prawo wodne;
- 2) art. 20 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu;
- 3) art. 43 ust. 6 pkt. 4, 5, 6 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach;
- 4) § 3 ust. 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowego sposobu stosowania nawozów oraz prowadzenia szkoleń z zakresu ich stosowania.

§ 31. Dla osiągnięcia celów Programu należy uwzględnić brak możliwości stosowania nawozów oraz rolniczego wykorzystania ścieków na glebach zamrzniętych powierzchniowo.

Rozdział 5

Stosowanie nawozów w pobliżu cieków

§ 32. Ogólne zasady stosowania nawozów określone zostały w przepisach:

- 1) art. 43 ust. 6 pkt 2, 3 i 10 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach;
- 2) § 3 ust. 4 i § 4 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowego sposobu stosowania nawozów oraz prowadzenia szkoleń z zakresu ich stosowania.

§ 33. Należy uwzględnić brak możliwości mycia rozsiewaczy nawozów i opryskiwaczy oraz rozlewania wody z ich mycia w odległości mniejszej niż 20 m od brzegu zbiorników oraz cieków wodnych.

§ 34. Wodopoje lokalizuje się poza zbiornikami i ciekami wodnymi.

Rozdział 6

Dawki i sposoby nawożenia

§ 35. Ogólne warunki nawożenia określone są przepisami:

- 1) art. 3 ust. 3 i 4, art. 17 ust. 3, art. 18 ust. 1, 2 i 6, art. 20 ust. 1 pkt 2b ustawy z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu;
- 2) § 2 ust. 1 i 3, § 3 ust. 1, 2 i 3 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowego sposobu stosowania nawozów oraz prowadzenia szkoleń z zakresu ich stosowania;
- 3) art. 43 ust. 2, 3, 4 i 4a oraz ust. 6 pkt 1, 8, 9, 11-14 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach;
- 4) § 2, § 3 i § 4 rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 13 lipca 2010 r. w sprawie komunalnych osadów ściekowych (Dz. U. Nr 137, poz. 924);
- 5) § 12, § 14 i § 15 pkt 1 i 5 część A załącznika nr 8 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 24 lipca 2006 r. w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi, oraz w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego.

§ 36. W związku z tym, że ilość zastosowanych w ciągu roku nawozów naturalnych w każdym gospodarstwie nie może przekroczyć dawki 170 kg azotu w czystym składniku na 1 ha użytków rolnych, do obliczenia zawartości azotu w nawozach wyprodukowanych w gospodarstwie przez poszczególne rodzaje zwierząt, w zależności od systemu ich utrzymania, stosuje się przepisy załącznika nr 4 do Programu.

§ 37.1. Gospodarka azotem w gospodarstwie opiera się na jego bilansach, uwzględniających przychody składników ze wszystkich źródeł oraz ich rozchód z plonami zbieranymi z pól zgodnie z załącznikiem nr 5 do Programu.

2. Bilans azotu należy przechowywać przez okres obowiązywania Programu i rok po jego zakończeniu.

§ 38.1. Nawożenie opiera się na bilansie azotu wyliczonym metodą „na powierzchni pola” za rok poprzedni.

2. W bilansie azotu po stronie przychodów uwzględnia się azot ze wszystkich źródeł: z nawozów (naturalnych, mineralnych, organicznych, organiczno-mineralnych i innych), azot z przyoranych produktów ubocznych roślin (słoma, liście, łęty), azot wiązany biologicznie przez rośliny motylkowe i azot w opadzie atmosferycznym.

3. W bilansie azotu po stronie rozchodów uwzględnia się azot zabierany z pola z plonem roślin (plon główny i uboczny).

§ 39.1. Po sporządzeniu bilansu składników, należy opracować plan nawozowy zgodnie z załącznikiem nr 6 do Programu, w którym dokonuje się prawidłowego rozdziału nawozów organicznych, organiczno-mineralnych i mineralnych pod poszczególne rośliny płodozmianu, przy uwzględnieniu ich zapotrzebowania na azot oraz zasobność gleb w azot.

2. Plan nawozowy należy przechowywać przez okres obowiązywania Programu i rok po jego zakończeniu.

§ 40.1. Prowadzący działalność rolniczą na OSN zobowiązani są do prowadzenia dokumentacji wszystkich zabiegów agrotechnicznych oraz uzyskiwanych plonów i zbiorów.

2. Dokumentację należy przechowywać przez okres obowiązywania Programu i rok po jego zakończeniu.

§ 41. Do opracowania planu nawożenia zobowiązani są wszyscy prowadzący działalność rolniczą na OSN, którzy posiadają gospodarstwa o powierzchni powyżej 100 ha użytków rolnych.

§ 42.1. Dawka azotu w nawozach mineralnych i organicznych, w przeliczeniu na równoważniki nawozowe dla upraw w plonie głównym nie może przekraczać wielkości maksymalnych określonych w załączniku nr 7 do Programu.

§ 43. W gospodarstwach, o których mowa w § 41 nie można stosować wyższych dawek nawożenia, niż dawki wynikające z planu nawożenia, nawet jeżeli dawki określone w załączniku nr 7 do Programu są wyższe.

§ 44.1. Przy ustalaniu dawek nawozów na pastwiskach, uwzględnia się ilość składników pozostawianych przez zwierzęta w formie odchodów.

2. Do wyliczenia ilości składników w odchodach wykorzystuje się przeliczniki określone w załączniku nr 4 do Programu oraz uwzględnia czas przebywania zwierząt na pastwisku w ciągu roku.

§ 45. Przy ustalaniu dawek azotu dla roślin uprawianych po przedplonach motylkowych uwzględnia się ilość azotu w resztkach poźniwnych.

§ 46. Dawki nawozów naturalnych ustala się według zawartości w nich azotu działającego w oparciu o równoważnik nawozowy, zależny od rodzaju nawożenia i terminu stosowania, określony w załączniku nr 8 do Programu.

§ 47. Obsadę zwierząt dostosowuje się do możliwości wykorzystania nawozów naturalnych we własnym gospodarstwie lub zabezpiecza się zbyt nadwyżki nawozów.

§ 48. Jeśli w gospodarstwie powstają nawozy naturalne (obornik, gnojówka lub gnojowica) w ilości przekraczającej możliwości ich zastosowania na użytkach rolnych danego gospodarstwa (stanowiących własność prowadzącego działalność rolniczą na OSN, dzierżawionych przez niego lub będących w jego użytkowaniu lub w użytkowaniu wieczystym) tak, aby nie przekroczyć dopuszczalnej rocznej dawki 170 kg azotu w czystym składniku na 1 ha użytków rolnych, należy znaleźć odbiorcę tych nadwyżek.

DZIAŁ III
EDUKACJA PROWADZĄCYCH DZIAŁAŃ ROLNICZĄ NA OSN W ZAKRESIE
DOBREJ PRAKTYKI ROLNICZEJ ORAZ PROWADZENIE DLA NICH
SPECJALISTYCZNEGO DORADZTWA

§ 49. Zadania w zakresie edukacji rolników prowadzone są na podstawie przepisów ustawy z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz. U. Nr 251, poz. 2507, z późn. zm.), zgodnie z którymi Ośrodki Doradztwa Rolniczego uczestniczą w realizacji zadań wynikających z Programów w zakresie upowszechniania wśród rolników wymogów obowiązujących na OSN, a także współpracują z regionalnymi

zarządami gospodarki wodnej przy realizacji zadań wynikających z Programów z zakresu doradztwa rolniczego.

§ 50. Ośrodki Doradztwa Rolniczego w okresie trwania Programu zapewniają obsługę merytoryczną szkoleń dla prowadzących działalność rolniczą na OSN, organizowanych we współpracy z właściwym wójtem gminy albo burmistrzem albo prezydentem miasta.

§ 51. W zależności od potrzeb i możliwości, szkolenia mogą być w całości poświęcone dyrektywie Rady z dnia 12 grudnia 1991 r. dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego (91/676/EWG) (Dz. Urz. WE L 375 z 31.12.1991, str 1, z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 15, t. 2, str. 68), zwanej dalej „dyrektywą 91/676/EWG”, lub wymogom Programu i Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej lub też stanowić element szkolenia w postaci jednego z bloków tematycznych.

§ 52. Dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej przekaze właściwemu wójtowi gminy albo burmistrzowi albo prezydentowi miasta w terminie 2 miesięcy od dnia ogłoszenia Programu, materiały informacyjne o objęciu gminy zasięgiem OSN oraz postanowieniach Programu działań w celu ich rozpowszechnienia w sposób zwyczajowo przyjęty na danym terytorium.

DZIAŁ IV KONTROLA ROLNICZYCH ŹRÓDEŁ ZANIECZYSZCZENIA I REALIZACJI PRZEZ PROWADZĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ ROLNICZĄ NA OSN OBOWIĄZKÓW OKREŚLONYCH W PROGRAMIE

§ 53. Kontrola rolniczych źródeł zanieczyszczenia i wypełniania obowiązków przez prowadzących działalność rolniczą na OSN realizowana jest przez wojewódzkich inspektorów ochrony środowiska na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 1991 r. o Inspekcji Ochrony Środowiska (Dz. U. z 2007 r. Nr 44, poz. 287, z późn. zm.) w związku z art. 32 ustawy z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu.

DZIAŁ V SPOSÓB MONITOROWANIA ORAZ DOKUMENTOWANIA REALIZACJI PROGRAMU I JEGO EFEKTÓW

§ 54. W celu zgromadzenia danych na potrzeby opracowania raportu prowadzi się następującą sprawozdawczość:

- 1) sprawozdania dotyczące monitoringu wód;
- 2) sprawozdania dotyczące monitoringu gleb i płytkich wód gruntowych;
- 3) sprawozdania dotyczące doradztwa i szkoleń dla rolników.

§ 55. Dla potrzeb sporządzenia raportu czteroletniego wykorzystuje się dane statystyczne, które stanowią materiał do rozpoznania i oszacowania wielkości i rodzaju produkcji rolnej oraz ustalenia zakresu wpływu działalności rolniczej na jakość wód.

§ 56. Sporządza się opis warunków środowiskowych, obejmujących w szczególności klimat, warunki hydrogeologiczne, ukształtowanie terenu i inne uwarunkowania charakteryzujące obszar kraju.

§ 57. Harmonogram planowanych działań określonych w Programie zawiera załącznik nr 9 do Programu.

Załączniki do programu działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych dla obszaru szczególnie narażonego ....., określonego rozporządzeniem Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w ..... z dnia ..... 2012 r.

Załącznik nr 1

Współczynniki przeliczeniowe sztuk zwierząt na DJP (zgodnie z załącznikiem do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko)

Rodzaj zwierząt	Współczynnik przeliczania sztuk rzeczywistych na DJP	Rodzaj zwierząt	Współczynnik przeliczania sztuk rzeczywistych na DJP
Ogierzy, klacze, wałachy	1,2	Knury	0,4
Małe konie: hucuły, koniki polskie, kuce	0,6	Maciory	0,35
Żrebaki powyżej 2 lat	1	Warchlaki od 2 do 4 m-cy	0,07
Żrebaki od 1 roku do 2 lat	0,8	Prosięta do 2 m-cy	0,02
Żrebaki od 1/2 do 1 roku	0,5	Tuczniaki	0,14
Żrebięta do 1/2 roku	0,3	Tryki powyżej 1 i 1/2 roku	0,12
Buhaje	1,4	Owce powyżej 1 i 1/2 roku	0,1
Krowy	1	Jagnięta do 3 i 1/2 miesiąca	0,05
Jałówki cielne	1	Jarlaki tryczki	0,08
Jałówki powyżej 1 roku	0,8	Jarlaki maciory	0,1
Jałówki od 1/2 do 1 roku	0,3	Kury, kaczki	0,004
Cielęta do 1/2 roku	0,15	Gęsi	0,008
Kozy	0,15	Indyki	0,024
Jelenie	0,29	Strusie	0,2
Daniele	0,12	Perlice	0,003
Lisy, jenoty	0,025	Przepiórki	0,0003
Norki, tchórze	0,0025	Gołębie	0,002
Nutrie	0,007	Perlice	0,003
Szynszyle	0,001	Psy	0,05
		Króliki	0,007
Inne zwierzęta o łącznej masie 500 kg, z wyłączeniem ryb			1*)

*) ze wskazanej wartości należy również korzystać, ustalając DJP dla piskląt drobiu

Wykaz obrębów ewidencyjnych objętych zakresem obowiązywania Programu

OSN	Zlewnia	Powierzchnia	Województwo	Powiat	Gmina	Nr obrębu
(nazwa lub numer)						

Powierzchnia miejsc do przechowywania nawozów naturalnych w przeliczeniu na 1 DJP

Sposób utrzymywania zwierząt	Powierzchnia/pojemność miejsc do przechowywania nawozów naturalnych na obszarach szczególnie narażonych (przez 6 miesięcy)
System ściółkowy	Bydło, trzoda chlewna
	3,5 m ² /1 DJP dla obornika
	3 m ³ /1 DJP dla gnojówki
	Drób
	1,6 m ² /1 DJP dla obornika
	0,25 m ³ /1 DJP dla gnojówki
	Konie
	3,5 m ² /1 DJP dla obornika
1,5 m ³ /1 DJP dla gnojówki	
Bezściółkowy	10 m³/1 DJP dla gnojowicy

Załącznik nr 4

Sposób obliczania rocznej zawartości azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych w gospodarstwie rolnym

Rodzaj zwierząt	SYSTEM UTRZYMANIA											Zawartość azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych przez poszczególne rodzaje zwierząt (w kg)
	Głęboka ściółka			Płytką ściółka					Bezściółowo			
	Liczba zwierząt według stanu średniorocznego	Obornik		Liczba zwierząt według stanu średniorocznego	Obornik		Gnojówka		Liczba zwierząt według stanu średniorocznego	Gnojowica		
		Produkcja obornika przez poszczególne rodzaje zwierząt (w tonach/rok)	Zawartość azotu (w kg/tonę obornika)		Produkcja obornika przez poszczególne rodzaje zwierząt (w tonach/rok)	Zawartość azotu (w kg/tonę obornika)	Produkcja gnojówki przez poszczególne rodzaje zwierząt (w m ³ /rok)	Zawartość azotu (w kg/m ³ gnojówki)		Produkcja gnojowicy przez poszczególne rodzaje zwierząt (w m ³ /rok)	Zawartość azotu (w kg/m ³ gnojowicy)	
Bydło												
buhaje		19	5,9		10,5	2,6	5,8	3,3		22,0	3,5	
krowy		18	6,1		10	2,8	6,2	3,8		25,0	4,0	
jałówki cielne		16	6		8,5	2,6	5,4	3,1		23,0	3,1	
jałówki powyżej 1 roku życia		14	4,6		7,5	1,6	2,8	2,6		21,0	2,9	
jałówki od 1/2 do 1 roku życia		12	2,1		6	0,8	1,8	1,7		18,0	2,6	
cielęta do 1/2 roku życia		4	0,6		2	0,4	0,9	1		15,0	2,4	
Trzoda chlewna												
knury		6,5	3,5		3,2	2,1	2,9	3,3		4,6	4,0	
maciory		7	3,7		3,7	2,2	3,6	3,4		4,6	4,2	
warchlaki od 2 do 4 miesięcy życia		2,5	2		0,1	0,5	1,1	0,8		1,7	1,6	
prosięta do 2 miesięcy życia		1,2	0,05		0,2	0,01	0,9	0,02		0,5	1,4	
tuczniki		4,5	2,4		2,5	2,4	2,2	3,6		3,5	3,6	
Konie												
ogierzy		10,5	6,0		7,0	2,7	2,0	1,9				

klacze, walauchy	10,5	6,2		7,5	2,9	2,4	2,1		
żrebaki powyżej 2 lat życia	8,5	5,2		6,5	2,5	1,7	1,8		
żrebaki powyżej 1 roku życia	8,0	4,2		5,0	1,8	1,4	1,3		
żrebaki od 1/2 do 1 roku życia	3,5	2,7		2,0	1,3	1,2	0,9		
żrebięta do 1/2 roku życia	1,8	0,15		1,0	0,8	0,7	0,5		
Owce									
tryki powyżej 1 i 1/2 roku życia	1,7	6,7		0,9	3,1	0,28	3,0		
owce powyżej 1 i 1/2 roku życia	2,0	6,9		0,8	3,2	0,3	3,1		
jagnięta powyżej 3 i 1/2 miesiąca życia	0,6	4,3		0,4	1,9	0,09	2,0		
jarlaki tryczki	0,8	4,5		0,6	2,1	0,12	2,2		
jarlaki maciory	0,9	4,8		0,8	2,2	0,28	2,3		
Drób (pomiot kurzy)									
kury				0,045	14,5				
kaczki				0,084	5,1				
brojlery				0,026	26,7				
gęsi				0,036	24,5				
indyki				0,037	25,4				
gołębie				0,03	23,0				
Inne									
lisy i jenoty				0,15	1,5				
norki i				0,6	1,8				

tchórze									
króliki			0,5	5,4					
szynszyl e								0,011	0,53
daniele			2,1	10,1					
kozy			1,8	9,4					
strusie afrykańs kie			1,5	16					
strusie Emu i Nandu			1,0	16					
inne zwierzęt a o łącznie masie 500 kg z wyłącze niem ryb			10,0	6,0					
Zawartość azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych w gospodarstwie rolnym (w kg)									
Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym (w ha)									
Zawartość azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych w gospodarstwie rolnym (w kg/ha użytków rolnych)									

Objaśnienia:

- 1) wypełnia się tylko białe pola;
- 2) podane w tabeli ilości produkowanego obornika, gnojówki i gnojowicy przez poszczególne rodzaje zwierząt oraz zawartości azotu w oborniku, gnojówce i gnojowicy są uśrednione;
- 3) zawartość azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych przez poszczególne rodzaje zwierząt oblicza się przy zastosowaniu następującego wzoru:
liczba zwierząt według stanu średniorocznego x produkcja obornika lub gnojówki lub gnojowicy x zawartość azotu;
- 4) gleby nie uprawiane nie są wliczane do areалу gospodarstwa, na którym można wykorzystać nawozy;
- 5) zawartość azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych w gospodarstwie rolnym oblicza się przez dodanie wartości uzyskanych dla poszczególnych rodzajów zwierząt, a następnie przez podzielenie uzyskanej w ten sposób wartości przez powierzchnię użytków rolnych w gospodarstwie rolnym wyrażoną w ha.

Tabela obliczenia bilansu azotu w gospodarstwie metodą na powierzchni pola

dopływ azotu na pola				odpływ azotu z pól				
Elementy bilansu		ha	kgN	Elementy bilansu		ha	tony	kgN
A	Nawozy mineralne			F	Pobranie N przez plony GO			
B	Nawozy naturalne				zboża			
C	Przyorane produkty uboczne				pozostałe			
D	Resztki motylkowych i strącz			G	Pobrane N na TUZ			
E	Azot w opadzie atmosferycz.			H	Powierzchnia UR w gosp			
Y	Suma dopływu			X	Suma odpływu			
Saldo bilansu: $S = Y - X / H$ [kg N/ha]								
Y – całkowita ilość azotu dopływającego w kg czystego N							\.....	
X – całkowita ilość azotu pobranego przez rośliny							kgN/ha	
H – Powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa								

Plan nawożenia w gospodarstwie												
Pole na użytek				Zasobność gleby				Nawozy naturalne	Nawozy mineralne kg / ha			
Nr	roślina	plon	obszar	Nmin	pH	P ₂ O ₅	K ₂ O		N	P ₂ O ₅	K ₂ O	CaO
		t z ha	ha	kg/ha		Klasa zawartości ¹⁾		t/ha	kg/ha			
Razem w gospodarstwie												
1) Klasa zawartości ustalona wg kryteriów przyjętych przez Stację Chemiczno-Rolniczą na podstawie wyników analiz gleby (mg P ₂ O ₅ /kg gleby oraz K ₂ O/kg gleby).												

Załącznik nr 7
Maksymalne dawki nawożenia azotem N w kg/ha czystego składnika

zboża	maksymalne dawki azotu (N kg/ha)
Pszenica ozima	200
Pszenica jara	160
Jęczmień	140
Żyto	120
Owies	120
Kukurydza na ziarno	260
okopowe	
Ziemniaki wczesne	100
Ziemniaki późne	250
Buraki cukrowe	180
Buraki pastewne	200
oleiste	
Rzepak	240
Inne oleiste	160
strączkowe	
Groch	30
Bobik	30
Łubin	0
pastewne na zielonkę	
żyto, owies na zielonkę	120
kukurydza na zielonkę	260
strączkowe na zielonkę	0
mieszanki zbożowo - strączkowe	100
łąka 2 pokosy	120
łąka 3 pokosy	180
łąka 4 pokosy	240
grunt w użytkowaniu kośno-pastwiskowym	160
koniczyna	30
lucerna	30
trawy	300
motylkowe z trawami	100

Sposób obliczania zawartości azotu działającego w nawozach naturalnych w oparciu o równoważnik nawozowy, zależny od rodzaju nawożenia i terminu stosowania

Azot działający = azot całkowity x równoważnik nawozowy

Wartość równoważnika azotowego dla różnych nawozów i różnych terminów ich stosowania:

Rodzaj nawozu	Wartość równoważnika nawozowego dla różnych terminów stosowania nawozów	
	jesienny	wiosenny
Obornik	0,3	0,3
Gnojowica	0,5	0,6
Gnojówka	0,5	0,8

Harmonogram planowanych działań

Zakres regulacji	Lokalizacja w Programie			Początek obowiązywania	Odpowiedzialny
	Dział	Rozdział	Paragraf		
Okresy, w których stosowanie nawozów jest zabronione	Dział II	Rozdział 1	12.1)	dzień wejścia w życie Programu	prowadzący działalność rolniczą na OSN
			12.2), 12.3), 12.4), 12.5), 13, 14	1 marzec 2013	prowadzący działalność rolniczą na OSN
Warunki przechowywania nawozów naturalnych oraz postępowanie z odciekami	Dział II	Rozdział 2	16, 25, 26	dzień wejścia w życie Programu	prowadzący działalność rolniczą na OSN
			17, 19, 23, 24	1 maj 2015	prowadzący działalność rolniczą na OSN
			18, 20, 21, 22	1 marzec 2013	prowadzący działalność rolniczą na OSN
Zasady nawożenia pól w terenie o dużym nachyleniu	Dział II	Rozdział 3	28, 29	1 marzec 2013	prowadzący działalność rolniczą na OSN
Ograniczenia rolniczego wykorzystania nawozu na glebach podmokłych, zalanych, zamrzniętych lub pokrytych śniegiem	Dział II	Rozdział 4	31	1 marzec 2013	prowadzący działalność rolniczą na OSN
Stosowanie nawozów w pobliżu cieków	Dział II	Rozdział 5	33, 34	1 marzec 2013	prowadzący działalność rolniczą na OSN
Dawki i sposoby nawożenia	Dział II	Rozdział 6	36, 40, 42, 44, 45, 46, 47, 48	1 marzec 2013	prowadzący działalność rolniczą na OSN
			37, 38, 39, 41, 43	1 marzec 2013	prowadzący działalność rolniczą na OSN gospodarujący na powierzchni powyżej 100 ha użytków rolnych lub prowadzący uprawy nie wymienione w zał. 7
Edukacja rolników w zakresie dobrej praktyki rolniczej oraz prowadzenie specjalistycznego doradztwa dla rolników	Dział III		50	dzień wejścia w życie Programu	właściwe Ośrodki Doradztwa Rolniczego/Wójt gminy lub Burmistrz/Prezydent miasta
			51	dzień wejścia w życie Programu	właściwe Ośrodki Doradztwa Rolniczego
			52	dwa miesiące od dnia wejścia w życie Programu	Dyrektor RZGW/Wójt gminy lub Burmistrz/Prezydent miasta
Sposób monitorowania oraz dokumentowania realizacji programu i jego efektów	Dział V		54.1)		Główny Inspektor Ochrony Środowiska/Wojewódzcy Inspektorzy Ochrony Środowiska

			54.2)		Krajowa Stacja Chemiczno-Rolnicza/Okręgowe Stacje Chemiczno-Rolnicze
			54.3)		Centrum Doradztwa Rolniczego/ Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego
			55, 56		KZGW